

КОМУНІКАЦІЯ У ПРАВІ: ДО ПРОБЛЕМИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

© Ситар І. М., 2014

Розглядається комунікація як філософська категорія крізь призму набуття нею статусу правової комунікації між західною традицією права і національним правом.

Зазначається, що правова комунікація – це природний процес, соціальне явище, зумовлене інтенсифікацією економічно-політичного розвитку суспільства, а також певними антропологічними властивостями права.

Правова комунікація розглядається як діалоговість між належним та ідеальним у процесі формування і застосування права у сучасному біполярному світі.

Вказано на взаємодію чинників міжкультурної комунікації, а саме – глобалізації і мультикультуралізму.

Ключові слова: комунікація, правова комунікація, діалоговість, феноменологія, західна традиція права, глобалізація, мультикультуралізм.

І. М. Ситар

КОММУНИКАЦИЯ В ПРАВЕ: К ПРОБЛЕМЕ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

Рассматривается коммуникация как философская категория, через призму приобретения ею статуса правовой коммуникации между западной традицией права и национальным правом.

Отмечается, что правовая коммуникация – это естественный процесс, социальное явление, обусловленное интенсификацией экономико-политического развития общества, а также определенными антропологическими свойствами права.

Правовая коммуникация рассматривается как диалоговость между должным и идеальным в процессе формирования и применения права в современном биполярном мире.

Подчеркивается взаимодействие факторов, влияющих на межкультурную коммуникацию, а именно – глобализации и мультикультурализма.

Ключевые слова: коммуникация, правовая коммуникация, диалоговость, феноменология, западная традиция права, глобализация, мультикультурализм.

I. M. Sitar

COMMUNICATION IN THE RIGHT: THE PROBLEM INTERCULTURAL COMMUNICATION

We consider communication as a philosophical category in the light of its entry into the legal status of the communication between the Western tradition of law and national law.

It is noted that legal communication – a natural process, a social phenomenon, caused by the intensification of economic and political development of society and certain anthropological qualities rights.

Corporate communication is seen as dialogic between proper and perfect in the formulation and application of the law in modern bipolar world.

Specified on the interaction of the factors of intercultural communication – namely, globalization and multiculturalism.

Key words: communication, legal communication, dialogic, phenomenology, the Western tradition of law, globalization, multiculturalism.

Постановка проблеми. Процес побудови правової держави і громадянського суспільства вимагає переосмислення механізму взаємодії правових систем шляхом дослідження правової комунікації між західною традицією права і національним правом. Така взаємодія призводить до нелінійних процесів у розвитку національної правової системи, результатом чого є її модернізація та інтенсифікація.

Стан дослідження. Питанням, що стосуються правової комунікації, присвячено праці: І. Л. Честнова, А. В. Полякова, Ван Хука, О. М. Балинської, Л. А. Луць. Однак поза увагою дослідників залишилися проблеми міжкультурної комунікації.

Виклад основних положень. Бурхливий розвиток комунікативних процесів був пов'язаний у 50–60-х роках ХХ ст. з інтенсифікацією дослідницької діяльності, по-іншому – з “інформаційним вибухом”. Інформація стала рушійною силою розвитку суспільства, зокрема активізації наукових досліджень у сфері комунікації. Такі процеси набули масовості у зв'язку з формуванням індустріального [4, с. 281–282].

Комунікація – це природний процес, зумовлений інтенсифікацією економічно-політичного розвитку суспільства, а також певними антропологічними властивостями людини і права.

Зазвичай під комунікацією розуміють соціальне явище, яке виникає між людьми, або так звану соціально узгоджену поведінку людей, тобто поведінку комунікативну.

Російський дослідник А. Ю. Бабайцев виокремлює чотири різновиди комунікації:

1) комунікація в широкому сенсі – як форма мовно-словесної діяльності, одна з основ людської життєдіяльності;

2) інформаційний обмін у технологічно організованих системах (передавання інформації від однієї системи до іншої (індивід, група, організація) за допомогою спеціальних матеріальних носіїв (М. Й. Лаурістан));

3) мислекомунікація як інтелектуальний процес, що має певний ідеально-змістовий аспект і пов'язаний з визначеними ситуаціями соціальної дії. Мислекомунікація пов'язує ідеальну дійсність мислення з реальними ситуаціями соціальної дії, що надає, з одного боку, осмисленості ідеалізаціям, а з іншого, – осмисленості реалізації мисленневих конструктів у соціальній організації та діяльності;

4) екзистенціальна комунікація як акт знаходження Я в Іншому. У такому контексті комунікація – основа екзистенційних відносин між людьми (відносин Я і Ти) і вирішальний процес самовизначення людини у світі, в якому вона набуває розуміння свого буття, його основ. Комунікація стає (за Ясперсом) метою і завданням філософії, а міра комунікативності – критерієм оцінки і вибору тієї чи іншої філософської системи [1, с. 354].

Основне завдання та розуміння комунікації в теорії права можна визначити як взаємодію між суб'єктами в контексті знакових систем, дію, що орієнтована на смислове комунікативне сприйняття для досягнення соціальних цілей і збереження індивідуальності кожного.

Російський дослідник І. Л. Честнов розглядає комунікацію через категорію діалоговості в постіндустріальному інформаційному суспільстві, де одночасно змінюються модерні уявлення про світ, людину, критерії оцінки людської діяльності, та про зміст і місце права. У зв'язку з цим основним розмежуванням у праворозумінні, на протигагу юридичному позитивізму, юстнатуралізму і соціології права, стає розмежування “класичних” і “посткласичних” теорій права [8, с. 67].

Характерною для сучасного права є його діалоговість (поліфонічність), яка становить протилежність належного і сущного, матеріального й ідеального, загального й особливого, що

обумовлюють один одного, переходять один в одного і забезпечують його перманентне становлення, яке ніколи не буде завершене [8, с. 78–79].

Сутність діалоговості зводиться до взаємодії реального та ідеального. Підтримувана нами комунікативна концепція права передбачає, що будь-яка правова система повинна мати ідеального комунікативного реципієнта під час вдосконалення національних інститутів.

Інші дослідники визначають міждисциплінарний підхід з приводу теоретичних аспектів права, що виражає узагальнений погляд на правову реальність. Оскільки право встановлює межі для людської взаємодії і комунікації, вона і розвивається через комунікацію. Цей процес свого часу відображався у звичаєвому праві; нині – у парламентських дебатах під час підготовки законопроектів або у винесенні судових рішень; у наукових дебатах, які ляжуть в основу майбутніх судових чи статутних змін законодавства. У нинішніх плюралістичних суспільствах така широка комунікація серед юристів, політиків, населення, особливо щодо обговорення важливих моральних і політичних питань, є головною умовою легітимізації законів. Консенсус досягається за допомогою перманентної відкритої і свобідної комунікації [2, с. 376], котра є базисом для формування справжнього права. Слід, однак, застосовувати міждисциплінарний підхід, який дає змогу створювати ідеальні основи, модуси права, які будуть перманентними щодо динамічних властивостей правової системи.

Традиційно проблеми соціальної комунікації розглядаються з різних підходів, серед яких найбільш окресленими є такі напрями:

а) феноменологічне трактування комунікації: Е. Гуссераль, М. Мерло-Понті, А. Шюц, П. Бергер і Т. Лукман, Е. Левінас; комунікативний персоналізм: Е. Муніє і П. Лаїна Ентральго; комунікація у філософії екзистенціалізму: К. Ясперс, Ж. П. Сартр, А. Камю, Х. Ортега-і-Гассет; герменевтичні аспекти комунікації: Г.-Г. Гадамер, П. Рікері чотири комунікативні аспекти соціологічної теорії Т. Парсонса і Н. Лумана; комунікація як символічний інтеракціонізм: Дж. Г. Мід, Т. Блумер; комунікація як діалог: М. Бахтін, М. Бурбер; “теорія комунікативної дії” Ю. Хабермаса і К.-О. Апеля; комунікація і психоаналіз: З. Фрейд, К. Г. Юнг, Е. Фромм; структуралістські та постструктуралістські теорії комунікації: К. Леві-Стросс, М. Фуко, Ж. Дерріда; метафізичні комунікації Д. фон Гільдебранда; семіологічна теорія комунікації У. Еко; теорія комунікації в постмодернізмі.

Одним із значущих для розуміння теорії комунікації є так звана діалогічна філософія, пов’язана з творчістю таких мислителів, як М. А. Бердяєв, М. М. Бахтін, М. Бубер, П. Е. Лаїн, О. Розеншток-Хюссі, Ф. Розенцвейг, Г. Еренберг, Ф. Ебнар та ін. Ця концепція орієнтована на взаємодію права з іншими соціальними явищами, особливо мораллю, релігією, що надає внутрішньої стабільності й цінності національному праву в контексті сучасного біполярного світу.

У ширшому розумінні комунікацію називають “інтеракція”, тобто взаємодія, обмін інформацією, контакти. Іноді акцентується на психологічних аспектах інтеракцій та сучасному етапі глобалізаційних, міжкультурних зв’язків.

Як зазначає бельгійський дослідник Марк ван Хук, поняття комунікації передбачає врахування різних думок і спонукає до діалектичного обміну ними. Такий діалектичний підхід повинен застерегти нас від однобічного аналізу і висновків, крім того, проблеми правової теорії і практики вказують на філософське поняття раціональності, що ховається за ними [2, с. 384].

На нашу думку, слід звернути увагу на правову комунікацію між різними правовими системами, конструкціями, культурами, до прикладу, між західною конструкцією права й національним правом.

Російський дослідник А. В. Поляков розглядає сучасну теорію права і загалом юриспруденцію, праворозуміння в інтегральному вимірі, а саме: у феноменолого-комунікативному; це свого роду вступ в інтегральне посткласичне правознавство. Така концепція загальної теорії права ґрунтується на міжкомунікативному підході, запозиченні досягнень інших правових культур і з’ясуванні феноменологічних основ формування поведінкових модусів, які зазвичай містяться в культурі суспільства [5].

У цьому контексті здійснюється аналіз концептуальних засад правової комунікації між західною традицією права і національним правом у феноменолого-комунікативному розумінні.

З вищезазначеного випливає, що правова комунікація – це різновид соціальної комунікації; заснований на юридичних нормах, порядок взаємодії суб'єктів, що полягає в обміні правовою та іншою інформацією, спрямованою на задоволення їх законних інтересів і потреб [5, с. 11].

А. В. Поляков особливо звертає увагу на те, що правова комунікація – це взаємодія, яка має всезагальний характер, засновується на юридичних нормах і впливає на мотиваційну сферу суб'єктів (і індивідуальних, і колективних), визначаючи в остаточному підсумку спрямованість їхньої діяльності [5].

Правова комунікація характеризується послідовністю дій, що визначається відповідними юридичними засобами (засоби-дії та засоби-встановлення), що мають диспозитивний і імперативний характер. Правова комунікація складається з елементів, має складну структуру і вимагає стабільності зв'язків, що дає можливість зберегти її цілісність в умовах внутрішніх і зовнішніх змін.

Безперечно, правова комунікація між західною традицією права і національним правом виражається у поступовості конкретно визначених дій: визначення мети, призначення обміну; наявність правових принципів; об'єкт; суб'єкти, що реалізують свої законні інтереси і потреби; прийоми і способи комунікації; правові тексти; відповідна нормативна база; зворотний зв'язок.

Основною метою правової комунікації є забезпечення ефективної взаємодії держав, а також запозичення певних позитивних конструкцій для національної правової системи.

Стосовно взаємодії між західною концепцією права і національним правом, то існує так звана дифузна теорія, пов'язана з іменем американського дослідника Е. Роджерса. Він аналізував поширення нових ідей, товарів тощо й помітив різне сприйняття нового у різних сегментах суспільства. Зазвичай частина людей дуже консервативна, а частина, навпаки, легко включається в нові процеси. Для досягнення мети слід впливати на “критичні п'ять відсотків”. Якщо їх переконати, – це означає досягнути популярності у 50% населення. Дифузію визначають як процес комунікації у сфері інновацій через визначені канали за конкретний проміжок часу між членами соціальної системи [6, с. 47–48].

У суспільному житті індивіди орієнтовані на інноваційні процеси, які можуть позитивно вплинути на розвиток правової системи, відтак загалом людина за своєю природою орієнтована на інновації.

Аналізуючи комунікацію у праві, доцільно звернути увагу на семіотичні моделі комунікації Р. Якобсона, Ю. Лотмана, У. Еко.

Р. Якобсон у своїй праці “Лінгвістика і поетика” подав модель мовної комунікації у вигляді шести факторів, кожному з яких властива особлива функція мови.

У цьому контексті існує емотивна (експресивна) функція, пов'язана з адресантом, яка має ціллю вираження його ідей. Конативна функція відображає орієнтацію на адресата. Відбувається взаємовплив емотивної на конативну функціональну природу [6, с. 55].

У нашому випадку конативну функцію виконує національне право, а емотивну – західна традиція права.

Актуальною для аналізу комунікації в контексті права постає міжкультурна комунікація. Кожна культура має свою логіку, своє уявлення про світ. Те, що є значущим для однієї культури, може бути неістотне для іншої, тому важливо завжди брати до уваги особливості партнера – представника іншої культури. У сьогоdnішньому світі не можна замикатися в межах однієї країни. Постійна комунікація з іншими дає змогу запозичувати корисні ідеї [6].

На процес комунікації впливає низка факторів, пов'язаних із розвитком суспільства. Зокрема, це глобалізація і мультикультуралізм. Історичні акценти в цьому розвитку різноманітні: це тенденції до гомогенності, однорідності й до гетерогенності, різнорідності [6, с. 36].

Процес міжкультурної міграції і взаємодії – це ефективний природний процес, без якого світ немислимий.

Оскільки глобалізація супроводжує модернізацію як засіб швидких перетворень в економічній сфері, зміни в політиці й економіці, боляче позначаються на культурних процесах.

Глобалізація позитивно впливає на міжкультурну комунікацію, що, зокрема, охоплює інтенсифікацію світових соціальних відносин. Це призводить до виникнення нових закономірностей у життєдіяльності соціумів.

Російський дослідник Н. С. Кірабаєв у праці “Глобалізація і мультикультуралізм” зазначає, що соціальна реальність все більше набуває властивості полікультурного простору, в якому перетинаються багатоманітні теоретичні і практичні дискурси, пов’язані з розумінням так званої “плюралістичної парадигми”. Плюралістична парадигма враховує багатоманітність, гетерогенність, множинність і багатолінійність культурного і соціального буття, прав і свобод громадянина, ненасилля, віротерпимості, діалогу культур [3, с. 88].

Сучасний біполярний світ повинен ґрунтуватися на вихідних моментах комунікації, де основою повинна виступати міжкультурна комунікація, а також взаємозапозичення ідей, конструкцій з держави реципієнта.

Сучасна комунікація посилюється зростаючим впливом мас-медіа, усереднює культурні розбіжності й культурні потреби. Динаміка взаємодії сучасних суб’єктів полікультурного суспільства така, що долає межі соціальних просторів, втручаючись в інші соціальні моносвіти. Комунікація суб’єктів культурних розбіжностей проявляється в феномені транскультуралізму [3, с. 105].

Компаративістська методологія дає можливість самоідентифікувати національні правові культури, а також на цій основі порівняти й зіставити їх, “паралелізувати”, здійснити аналогію, інтерпретацію, реконструкцію тощо. Як видається, це дасть змогу розширити логіку асиміляцій, запозичення ідей західноєвропейської думки в національні, філософські традиції, показати, як визнані філософські принципи втілюються в інших культурно-історичних умовах.

У центрі компаративного дослідження перебувають проблеми, пов’язані з розбіжностями і подібністю між ними: виявляється процес взаємодії універсальних цінностей і специфічних нормативів визначеної культури [3, с. 217–218].

Висновки. Філософські традиції заходу, основоположні підходи до вивчення комунікації в праві впливають на національну правову систему. Розвиток демократії, свободи слова, права на приватне життя, мирне співіснування в контексті глобалізації та мультикультуралізму надає динаміки національним правовим системам в процесі такого взаємовпливу.

1. *Бабайцев А. Ю. Коммуникация / А. Ю. Бабайцев // Постмодернизм. Энциклопедический словарь. – Минск, 2001. – С. 372.* 2. *Ван Хук М. Право как коммуникация / Ван Хук М. // Российский ежегодник общей теории права. – 2008. – № 1 / под. ред. А. В. Полякова. – СПб.: ООО “Университетский издательский консорциум “Юридическая книга”, 2009. – С. 376–433.* 3. *Глобализация и мультикультурализм: монография / отв. ред. Н. С. Кирабаев. – М.: Изд-во РУДН, 2005. – 332 с.* 4. *Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. общ.-науч. фонд; научно-ред. совет; предс. В. С. Степин; зам. предс.: А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин, уч. секр. А. П. Огурцов. – М.: Мысль, 2010. – Т. 2. – 634 с.* 5. *Поляков А. В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций / А. В. Поляков. – СПб.: Изд. дом С.-Петербур. гос. ун-та, 2004. – 864 с.* 6. *Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М.: Рефл-Бук; К.: Ваклер, 2001. – 656 с.* 7. *Романова Е. А. Правовая коммуникация: общетеоретический анализ: автореф. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 – “Теория и история государства и права; история политических и правовых учений” / Е. А. Романова. – Саратов, 2011. – 28 с.* 8. *Честнов И. Л. Диалогическая антропология права как постклассический тип правопонимания: к формированию новой концепции / И. Л. Честнов // Российский ежегодник общей теории права. – 2008. – № 1 / под. ред. А. В. Полякова. – СПб.: ООО “Университетский издательский консорциум “Юридическая книга”, 2009. – С. 67–84.*